

Г. Г. КАЗАРЯН

кандидат економічних наук,
директор,

Асоціація «Всеукраїнська спілка протезно-ортопедичних підприємств «Ортонет»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Казарян, Г. Г. Методологічні підходи до формування механізмів інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю [Текст] / Г. Г. Казарян // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. – Том 28. – № 2. – С. 57-63. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У статті досліджено методологічні підходи до формування механізмів інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, сегментовано макросередовище соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями та виокремимо фактори, що впливають на здійснення інституційного регулювання цього механізму в Україні; розроблено інтегральний механізм інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Ключові слова: особи з обмеженими фізичними можливостями; соціально-економічне забезпечення; інституційне регулювання.

G. G. KAZARIAN

PhD in Economics,
Director,

Association "All-Ukrainian Union of Prosthetic and Orthopedic Enterprises" Ortonet "

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION OF MECHANISMS OF INSTITUTIONAL REGULATION OF SOCIAL AND ECONOMIC PROVIDING OF PERSONS WITH DISABILITIES

Abstract

In the article the methodological approaches to the formation of mechanisms of institutional regulation of social and economic provision of persons with disabilities are investigated. The macro-environment of social and economic provision of people with disabilities and the factors influencing has been segmented. The factors, which influence the implementation of institutional regulation of this mechanism in Ukraine, have been determined. An integral mechanism of institutional regulation of social and economic provision of persons with disabilities has been developed.

Keywords: persons with limited physical abilities; social and economic provision; institutional regulation.

JEL classification: L31

Вступ

Соціально-економічне забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями зумовлює вивчення всіх складових цього процесу. З огляду на сучасну трансформацію соціальної політики держави, актуалізується потреба у здійсненні більш ґрунтовного аналізу категорії «механізм інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями». Серед вітчизняних науковців відсутній загальний підхід до визначення досліджуваного поняття, під яким розуміють способи розв'язання суперечностей певного явища, процесу в інституційному регулюванні, послідовну реалізацію дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних форм та методів

© Г. Г. Казарян, 2018

регулювання. Механізми інституційного регулювання відображають взаємозв'язок явищ, дій і заходів, результатом яких є узгодження інтересів сторін, потреб, визначення цілей, розробка рішень та їх реалізація за допомогою відповідних ресурсів.

Соціально-економічне забезпечення осіб з інвалідністю є складним, багатоаспектним суспільним явищем, організація якого детермінована низкою відмінних і водночас взаємопов'язаних між собою факторів, які впливають на процеси та механізми інституційного регулювання. На думку Гришової І. Ю., соціально-економічне забезпечення має різні виміри, зокрема політичний, соціально-економічний, організаційний, нормативно-правовий, культурний та ін. [1].

Вітчизняні науковці Гонта О. І. та Мельник О. Г. стверджували, що інституційне регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями є багатовимірним, комплексним процесом, на реалізацію якого впливає комплекс різнопланових проблем у різних сферах суспільного життя [2-3]. Звісно, ефективність вирішення проблем соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями залежить, передусім, від чіткої їх ідентифікації, здійснення всебічного та ґрунтового аналізу. А відтак, на думку Галицького О. М., Гришової І. Ю., Дяченка О. П., Мищака І. М., Стоянової-Коваль С. С. та інших [1-7], ключові фактори та проблеми в досліджуваному напрямі спочатку доречно сегментувати за притаманними їм ознаками та згрупувати їх у певні блоки. Отримані результати аналізу стануть базою для визначення пропозицій щодо удосконалення механізмів інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями, розроблення нормативно-правових актів, концепції, стратегічних документів тощо [1-10].

Мета статті

Мета статті – дослідити методологічні підходи до формування механізмів інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю.

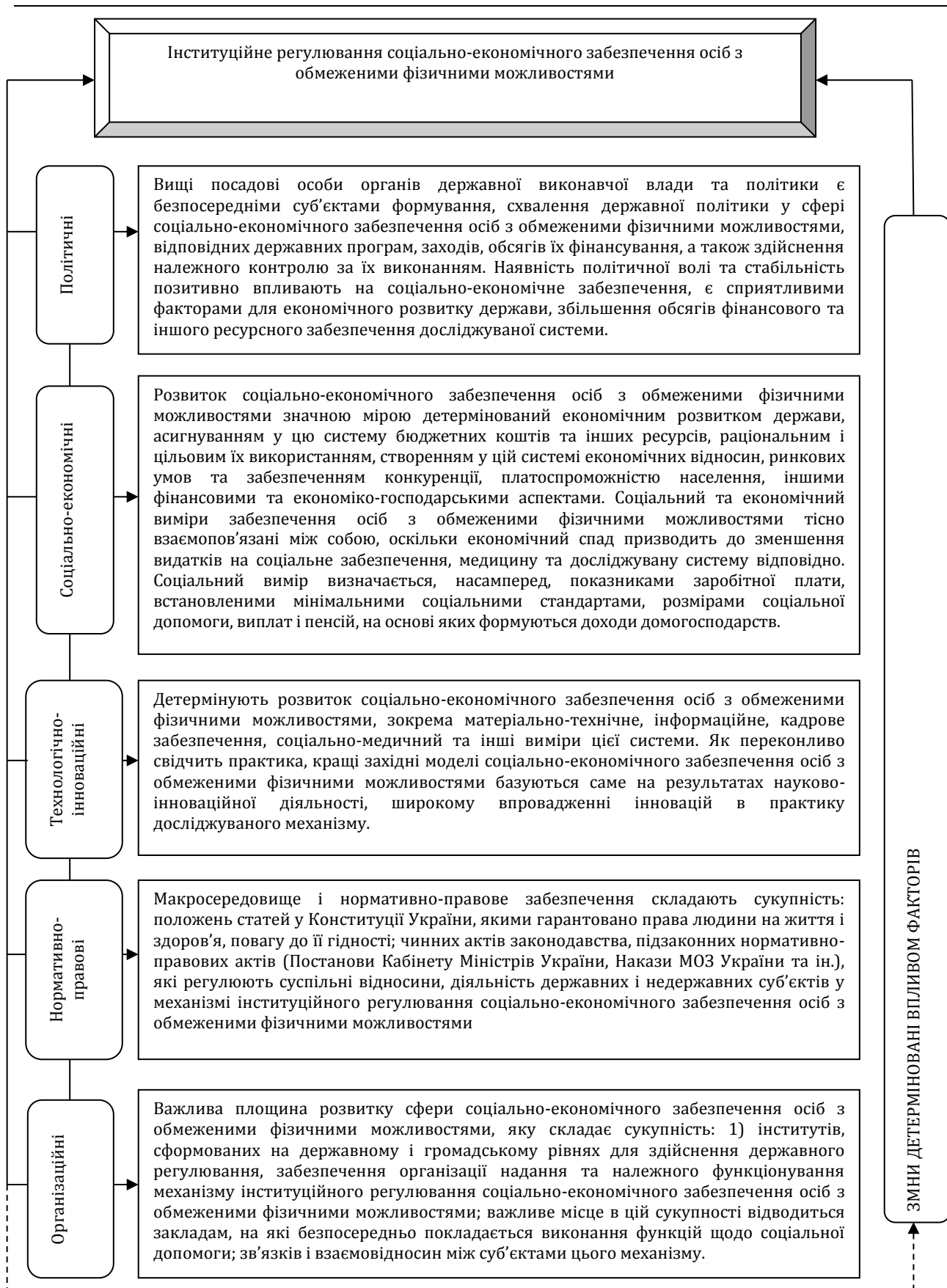
Виклад основних результатів досліджень

Для ефективного вирішення зазначених вище завдань доцільним, адекватним і найбільш підходящим видом аналізу видається PESTL-аналіз. Це сучасний вид аналізу, який широко використовується як дослідниками, так і експертами з метою ідентифікації широкомасштабних проблем, всебічного вивчення, оцінки та узагальнення впливу зовнішнього середовища на досліджуване явище або процес. Безсумнівно, до категорії таких проблем можна віднести проблеми інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями в Україні, оскільки масштаби охоплення ними, важливість вирішення їх мають загальнодержавне значення. PESTL-аналіз дає змогу згрупувати вплив зовнішнього середовища (макросередовища) крізь призму його різновидів або вимірів. У цьому контексті цей аналіз дасть змогу ефективно вирішити означені вище завдання, а отже, є найбільш прийнятним, адекватним для дослідження факторів, що впливають на інституційне регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями. Отримані результати аналізу дадуть змогу краще уявити, зрозуміти макросередовище і проблеми інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями, масштаби їх поширення. А це уможливить визначити пріоритети розроблення та удосконалення механізмів інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями, відповідної державної політики, послідовно моніторити зміни, тенденції в окремих його макросередовищах.

Базуючись на методиці застосування PESTL-аналізу [1-2], сегментуємо макросередовища соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями та виокремимо фактори, що впливають на здійснення інституційного регулювання цього механізму в Україні, основними з яких визначимо: політичний; соціально-економічний; технологічно-інноваційний; нормативно-правовий та організаційний. Декомпозицію цих макросередовищ і факторів зображено на рис. 1.

Механізми інституційного регулювання у сфері забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями – це сукупність: станів і процесів реалізації комплексного впливу інституцій (шляхом застосування політичних, соціально-економічних, організаційних і нормативно-правових засобів, практичних заходів, важелів, стимулів) на суб'єкти цієї сфери [3-4]; форм, методів, засобів, важелів, стимулів, інструментів, за допомогою яких реалізуються регуляторні впливи в цій сфері [5].

Передумовою для формування та реалізації механізмів інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями є: по-перше, суспільні інтереси, потреби, відповідні суспільні протиріччя (порушення принципу соціальної справедливості тощо), наміри, мотиви, спонукальні причини до усунення цих протиріч, проблем; по-друге, відповідні рішення, політика з боку органів державної влади, концепції та стратегії їх виконання.

*Розроблено автором

Рис. 1. Макроекономічні фактори впливу на механізми інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями в Україні*

Отже, формування механізмів інституційного регулювання – це процес, який полягає в послідовному виробленні, науковому обґрунтуванні та поетапній реалізації відповідних рішень і заходів, спрямованих на досягнення визначених цілей, розв'язання важливих суспільних проблем. Функціонування таких механізмів, як і будь-якого іншого, зорієнтовані на досягнення визначених мети, цілей, результатів. Тому інституційне регулювання визначається як функція органічних систем різноманітної природи та складності, що забезпечує збереження їхньої структури, підтримку внутрішнього режиму функціонування й реалізації програми. Під «регулюванням» у межах проведеного дослідження розуміються: дії, які призводять до змін стану певного об'єкта; вплив на об'єкт, систему, процес тощо з метою збереження їх сталості або переведення з одного стану в інший відповідно до визначеної мети [11].

Отже, інституційне регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями є складною системою, яка відіграє важливу роль у його існуванні та розвитку; має організаційно-владний і виконавчий характер та спрямоване на суспільний розвиток; пов'язане з реалізацією завдань і функцій держави; здійснюється уповноваженими органами державної влади, наділених відповідними повноваженнями; є цілеспрямованим впливом держави на суспільство, окремі його сфери, суспільні процеси з метою реалізації державної політики в інтересах осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Суб'єкт інституційного регулювання, об'єкт та сукупність зв'язків утворюють цілісність механізмів інституційного регулювання, в яких: суб'єкт інституційного регулювання або керуюча система – орган влади, установа, підрозділ апарату управління чи посадова особа, які виробляють та ухвалюють рішення щодо здійснення керуючого впливу на підпорядковані об'єкти регулювання певних процесів і відносин у різних сферах суспільної життєдіяльності; об'єкт регулювання або керована система – суспільство загалом, процеси, відносини в різних галузях, сферах діяльності, галузях суспільного життя, організації, колективи, окрема людина, на яких спрямована організуюча та контролююча діяльність відповідних суб'єктів регулювання; сукупність зв'язків – системи управлінських відносин у їх взаємодії.

На нашу думку, імперативом процесу формування механізмів інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями є синергічна інтеграція. Синергічна інтеграція передбачає органічне поєднання складових соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями в один комплексний механізм, який забезпечить їх єдність і нерозривність зв'язку. Очікуваним результатом застосування запропонованої автором парадигми має бути отримання ефекту синергії, практичним проявом якого є підвищення ефективності інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями, рівнів якості та обсягів надання різних видів послуг у межах такого забезпечення.

Аргументуємо переваги вибору парадигми синергічної інтеграції, розкриємо її сутність, зміст та доцільність використання в межах нашого дослідження. Соціально-економічне забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями є багатовимірним суспільним явищем, сучасною концепцією, яка передбачає надання комплексу різних видів послуг, підтримки, та спрямовані на максимальне покращення якості життя осіб з обмеженими фізичними можливостями. На практиці ця концепція реалізується шляхом вжиття сукупності взаємопов'язаних заходів, зокрема шляхом комплексного надання особам з обмеженими фізичними можливостями різних видів допомоги: медичної, соціальної, психологічної, юридичної тощо.

У контексті викладеного вище можна стверджувати, що ефективне функціонування механізмів інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями можливе шляхом інтеграції та взаємодії її складових. Практичним виявом інтеграційного підходу є комплексне, узгоджене соціально-економічне забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями. За своєю сутністю і змістом таке забезпечення є синергією. Синергія є форматом взаємодії, співпраці окремих інституцій задля досягнення визначених цілей, спільного отримання ними позитивного результату (ефекту), який перевищує суму окремих потенційних ефектів. Організаційна синергія – це злагоджена командна взаємодія складових механізму, яка забезпечує її оптимальний режим та ефективне функціонування. Синергія: детермінує механізм, є джерелом розвитку окремих її складових і механізму загалом; виражає внутрішньо необхідні, сталі суттєві зв'язки між її складовими елементами, їх оптимальне співвідношення в процесі взаємодії, внаслідок чого виникає ефект синергії [12-13].

Ефект синергії, який певною мірою є синонімом ефекту системного та ефекту групового, виникає при об'єднанні складових елементів (компонентів за певними критеріями) у цілісний механізм та проявляється у груповому результаті (сукупності окремих результатів). Ефект синергії тісно пов'язаний з емерджентністю, яка в теорії систем трактується як наявність у будь-якій системі особливих

властивостей, непритаманних її підсистемам, а також сума елементів, не пов'язаних особливими системотвірними зв'язками.

Виходячи з викладених вище положень, можна стверджувати, що соціально-економічне забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями винятково в межах однієї із складових, наприклад фінансового забезпечення, не призведе до отримання ефекту синергії, ефекту системного, ефекту групового або емерджентності.

Через аналіз категорії інтегрованого підходу у інституційному регулюванні можна виокремити положення, які органічно ув'язуються з сучасною концепцією інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями, а саме:

- комплексна оцінка певного суспільного явища в різних вимірах та у взаємозв'язку внутрішнього (ендогенного) і зовнішнього (екзогенного) середовищ;
- визначення ефекту синергії та спрямованість на його отримання; заперечення наявності універсальних підходів до інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями, його принципів та механізмів здійснення.

Проведеним вище аналізом доведено, що синергічна інтеграція, яка базується на взаємодії, узгодженості складових механізму, є важливою передумовою, детермінантою ефективного функціонування механізму інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями. Ця парадигма об'єднує складові соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями в єдиний комплекс, інтегрує їх у механізм та забезпечує його цілісність. Перевагою парадигми синергічної інтеграції є можливість удосконалення функціонування механізму шляхом: здійснення комплексного аналізу окремих його складових; синтезу – дослідження зв'язків, взаємодій складових і механізму загалом.

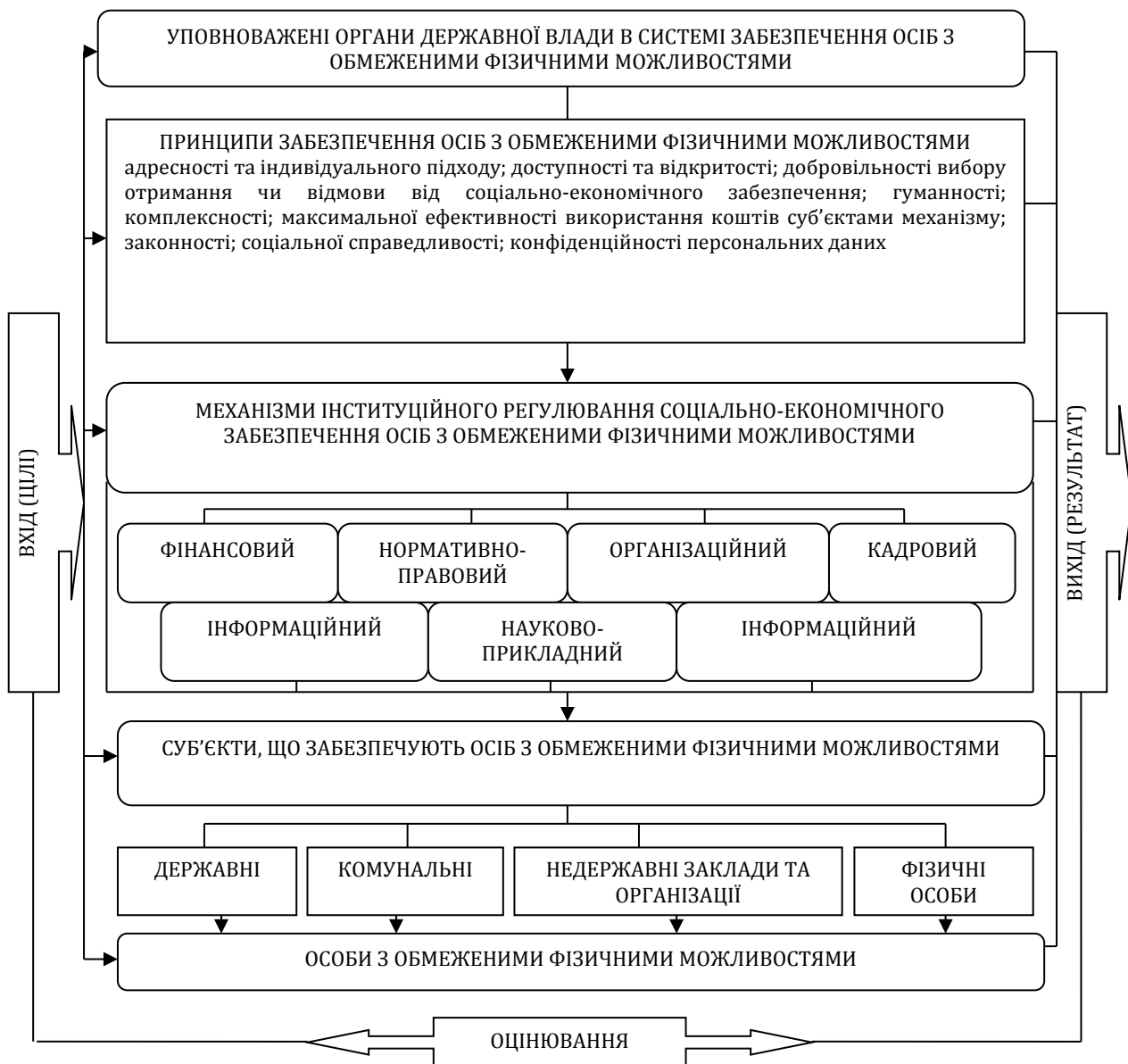
Отже, механізми інституційного регулювання є цілістю, яка складається з певних взаємопов'язаних складових (спеціалізованих механізмів); сукупність елементів, які утворюють певну єдність, цілісність та функціонують у взаємовідносинах і взаємозв'язках між собою; взаємозв'язок двох підсистем суб'єкта регулювання (керуючої системи) на об'єкт регулювання (керованої системи). На основі вищевикладеного пропонується авторське визначення поняття «механізми інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями», як складної, відкритої соціально-економічної системи, яка складається з сукупності державних органів та недержавних організацій, діяльність яких спрямована на забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями. У цьому контексті, беручи до уваги проаналізоване вище та враховуючи особливості функціонування системи соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями, розроблено схему інтегрального механізму інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями, унаочнення якої подано на рис. 2.

Механізм інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями повинен надавати таку підтримку, яка сприятиме у створенні умов для самостійного розв'язання їх життєвих проблем, у відновленні втрачених ними навичок і функцій, у подоланні або мінімізації негативних наслідків таких обставин, які вони не в змозі подолати за допомогою наявних у них ресурсів.

Матрицю інтегрального механізму інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями складають: «вхід»; «вихід» – досягнуті результати, які вимірюються показниками якості, ефективності, адресності відповідних заходів, раціональності використаних на їх надання коштів та ін.; об'єкти та суб'єкти інституційного регулювання, які в сукупності зі зв'язками та взаємовідносинами між ними є невід'ємними елементами системи забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями; механізми та принципи забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Ключовим об'єктом інтегрального механізму інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями є різні соціальні групи осіб, що об'єднані за спільною соціальною, демографічною або іншою ознакою та які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують соціально-економічного забезпечення (громадяни з інвалідністю – особи з порушенням здоров'я зі стійкими розладами функцій організму, зумовленими захворюваннями, наслідками травми або дефектами, внаслідок чого вони знаходяться у складній життєвій ситуації; громадяни, які нездатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою та які знаходяться у складній життєвій ситуації). Перераховані суб'єкти при взаємодії з зовнішнім середовищем можуть мати обмежені для їх життєдіяльності можливості, внаслідок чого держава взяла на себе зобов'язана створити умови для реалізації нею прав на одному рівні з іншими громадянами та забезпечити їх соціально-економічний захист шляхом надання відповідних соціальних послуг.

Рис. 2. Інтегральний механізм інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями*

*Розроблено автором.

Список літератури

1. Гришова, І. Ю. Соціальна відповідальність бізнесу як чинник соціально-економічного розвитку / І. Ю. Гришова, М. Ю. Щербата, В. В. Гришов // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2015. – № 3 (3). – С.17-28.
2. Казарян, Г. Г. Державна політика в сфері інклюзивної освіти / Г. Г. Казарян, В. П. Петровський // Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego (31.05.2018) – Warszawa, 2018. – str.17-21.
3. Мельник, О. Г. Сучасні тенденції економічної інтеграції осіб з обмеженими фізичними можливостями в Україні / О. Г. Мельник // Теорія і практика підприємств. Т2. Дніпро: Пороги, 2017. – С.369-376.
4. Наумов, О. Б. Методологічні контури державного регулювання розвитку та безпеки соціально-економічних систем / О. Б. Наумов, С. С. Стоянова-Коваль // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2017. – № 6. – С. 123-129.
5. Соціальні послуги в Україні: сьогодення та перспективи / Т. В. Семигіна, К. С. Міщенко, Т. Г. Кіча та ін. – К.: Вид-во ВК «Зірка», Проект Тасіс «Посилення регіональних соціальних служб», 2007. – 52 с.

6. Трощинський, В. П. Концептуальні засади державної політики в соціогуманітарній сфері на регіональному рівні: навч. посіб. / В. П. Трощинський, П. К. Ситник, В. А. Скуратівський та ін. – К.: НАДУ, 2008. – 80 с.
7. Мищак, І. М. Реформування законодавчого забезпечення права на освіту людей з особливими потребами в Україні / І. М. Мищак // *Конституційна реформа в Україні: новий етап та сучасні виклики*. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. – С. 173-179.
8. Мищак, І. М. Правове забезпечення запровадження інклюзивної освіти в Україні / І. М. Мищак // *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. – 2014. – № 5. – С. 37-43.
9. Баймуратов, М. О. Сучасні тенденції правового забезпечення надання освітніх послуг в європейських країнах / М. О. Баймуратов // *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: право*. – 2015. – Вип. 9-10. – С.129-135.
10. Gryshova, I. Conceptualization of the Organizational Management Mechanism of the Development of the National Education System in the Context of Its Quality / I. Gryshova, E. Nikoliuk, T. Shestakovska // *Science and education*. – 2017. – №10. – С. 118-125.

References

1. Hryshova, I. Yu., Shcherbata, M. Yu., Hryshov, V. V. (2015). Sotsial'na vidpovidal'nist' biznesu yak chynnyk sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya*, 3 (3), 17-28.
2. Kazaryan, H. H., Petrovs'kyu, V. P. (2018). Derzhavna polityka v sferi inklyuzyvnoyi osvity. *Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego*, 17-21.
3. Mel'nyk, O. H. (2017). Suchasni tendentsiyi ekonomichnoyi intehratsiyi osib z obmezhenymy fizychnymy mozhlyvostyamy v Ukrayini. *Teoriya i praktyka pidpryyemstv*, 369-376.
4. Naumov, O. B., Stoyanova-Koval', S. S. (2017). Metodolohichni kontury derzhavnoho rehulyuvannya rozvytku ta bezpeky sotsial'no-ekonomichnykh system. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 6, 123-129.
5. Semyhina, T. V., Mishchenko, K. S., Kicha, T. H. (2007). *Sotsial'ni posluhy v Ukrayini: s'ohodennya ta perspektyvy*. Kyiv: Zirka, Proekt Tasis «Posylennya rehional'nykh sotsial'nykh sluzhb».
6. Troshchyns'kyu, V. P., Sytnyk, P. K., Skurativs'kyu, V. A. (2008). *Kontseptual'ni zasady derzhavnoyi polityky v sotsiohumanitarniy sferi na rehional'nomu rivni*. Kyiv: NADU.
7. Myshchak, I. M. (2015). *Reformuvannya zakonodavchoho zabezpechennya prava na osvitu lyudey z osoblyvymy potrebamy v Ukrayini. Konstytutsiyna reforma v Ukrayini: novyy etap ta suchasni vyklyky*. Kyiv: Instytut zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny.
8. Myshchak, I. M. (2014). Pravove zabezpechennya zaprovadzhennya inklyuzyvnoyi osvity v Ukrayini. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 5, 37-43.
9. Baymuratov, M. O. (2015). Suchasni tendentsiyi pravovoho zabezpechennya nadannya osvitnikh posluh v yevropeys'kykh krayinakh. *Visnyk Mariupol's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: pravo*, 9-10, 129-135.
10. Gryshova, I., Nikoliuk, E., Shestakovska, T. (2017). Conceptualization of the Organizational Management Mechanism of the Development of the National Education System in the Context of Its Quality. *Science and education*, 10, 118-125.

Стаття надійшла до редакції 25.052018 р.